

QUR'ON TILOVATI SAN'ATIDA MAQOMOTNING MA'NAVIY AHAMIYATI

Rahmatov Iqboljon Izzatullo o'g'li

O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi "Islomshunoslik va islom sivilizatsiyasini o'rganish ICESCO" kaferasi tayanch doktoranti

Annotatsiya: maqolada Qur'on tilovati san'atida muvaffaq uslubida qo'llaniladigan maqomlarning falsafiy mazmunlari keltiriladi.

Kalit so'zlar: Qur'on, tilovat, ohang, ruxiyat, tovushlar.

Bugungi kunda tilovat san'atida ohangdor ijroning ikki turi keng tarqalgan: "Majlis" muvaffaq - tahqiq va tartil-murattal tilovati. Misr tilovat an'alarida bu ikki tur navbati bilan "Muvaffaq" va "Murattal" tilovati deb ham nomlanadi va ular ijro shakli va xususiyatlari jihatidan bir-biridan farqlanadi

Birinci tur, ya'ni tahqiq tilovati - muvaffaqning o'ziga xos xususiyatlariga kuyga o'xshash ohangni baland va tiniq ovoz bilan ijro etish, tilovat paytida ohangga urg'u berish, tilovat paytida ovoz balandligi va shaklini o'zgartirish, majlis tilovati db ham yuritiladi. Mutaxassislarning fikricha Ohangdor tilovatning bu turi, ehtimol, islom dinining boshidan beri mashhur bo'lgan azon aytishning ohangdor va tiniq usulidan namuna bo'lishi mumkin. tilovatning ikkinchi turi tartil - murattal bo'lib, u ohang jihatidan sodda, tez ijro tezligi, ovoz diapazoni cheklangan, ovoz balandligi, shakli va rangi o'zgarishi jihatidan oddiyroq bo'ladi. Tilovat sohasidagi tadqiqotchilar tilovatning kelib chiqishini Misr va uning tarixidan yetti yuz yil avval (Misrda Fotimiylar hukmronligi davri) ekanligini aniqladilar. Tartil turi tilovatning kelib chiqishi ham ba'zan islomning ilk davrlari va Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) davriga bog'liq, albatta, ohang va tovushlarning mutlaqo soddaligi va ohanglarning kamroq rang-barangligi bunga alolat qiladi. Har ikki uslubning asosiy sharti tajvid qoidalarining mukammal bajarilishi asosiy nuqta hisoblanai. Demak, "ovoz va ohang yordamida" deb ataladigan ikki xil qiroatning o'ziga xos xususiyatlari:

"Tilovat beshigi" sifatida tanilgan va bu uslub insonlarning didiga bog'liq bo'lgan san'atga aylanganini hisobga olsak, qorilar ham san'atkor sifatida tanilgan.

Tahqiq - Majlis tilovatida ijrochining barcha ovoz diapazonlari (quyi va yuqorisining chegarasigacha bo'lgan ovoz maydoni) ishlatiladi.

Maqomot ta'limi mualliflarining fikricha, asosiy va ikkinchi darajali maqomlar Arab musiqalari uchun umumiy nomlar va nomlarning aksariyati aslida forsiy yoki turkey nomlardir. Ya'ni kelib chiqishi asli maqomot janrning negizlari asli Forsiy va Turiy mintaqalarga rivojlangan deb. Bu borada qadimdan turli bahs va munozaralar bor.

Bayatiy maqomining ma'naviy xususiyatlari

- G'amgin, qayg'uli, yumshoq, ichki dard;
- Suhbat, nutq, maslahat, xabar, savol belgisi qo'llashda qulayligi;
- Mashhur va keng qo'llaniladigan maqom;
- Ohangning sokinligi va ohanglarda hukmronlik qiluvchi ma'naviyat;
- Yaqin Sharq xalqlarining temperamenti va didiga yaqinlik;
- Tinglovchining his-tuyg'ularini nisbatan rag'batlantirish;
- Maqomotning kayfiyatida keskinlik va o'tkirlikning yo'qligi;
- Qur'onning deyarli barcha tushunchalarini qamrab olish va ifodalash uchun zarur bo'lgan muvofiqlikning mavjudligi;
- Bu maqomda turli ma'no va so'zlarni ifodalash uchun ifodali ohanglar yaratish imkoniyati;
- Qiroat va sharqona ohang san'ati (tartil, azon, salovat, qasida va boshqalar) da keng ko'lamda qo'llanilishi;
- Sharq vokal san'atida asllik, qadimiylilik, katta obro'-e'tibordan foydalanishning ahamiyati bayat maqomiga xos xususiyatlardandir.

Rost maqomining ma'naviy xususiyatlari:

- Farah, baxt va quvonch;
- Oddiylilik va haqiqat ramzi;
- Ohanglardagi xotirjamlik va ularning ohangida hukmronlik qiladigan nisbiy ma'naviy-ruxiyat ustunligi;
- Tinglovchining his-tuyg'ularini kuchli rag'batlantirmaydi;
- Maqomning mohiyatida nisbatan aniqlik, ayniqsa pozitsiyaning yuqori darajalarida ta'sir darajasining kuchliligi;
- Ko'pgina Qur'on tushunchalarini ifodalash uchun moslik va qulaylikning mavjudligi
- Tovushlar masofasining tekkisligi va murakkabligi hamda ular orasidagi tonal harakatning soddaligi;
- Shakl va tinglovchiga ta'siri jihatidan bir-biriga yaqin ohanglarga ega;
- Darajalar orasidagi yagona va muvozanatli masofalar;
- Tovushlar orasida uzoq va yaqin masofalarning mo'tadilligi;
- Qiroat, majlisi tilovat, davri tartil va azon san'atida keng va ahamiyatli foydalanish
- Sharq vokal san'atida, ayniqsa, qiroat san'atida uzoq o'tmish va katta obro'-e'tibor rost maqomiga xos xususiyatdir.

Siyka maqomining xususiyatlari:

- Quvonch va hayajon ramzi;
- Jozibali va diqqatni tortuvchi ohanglarga ega;
- Tinglovchining his-tuyg'ularini kam rag'batlantirish;
- Juda mashhur bo'lmagan maqot;

- Qur'onning ba'zi tushunchalarini, jumladan, rahmat, salomatlik, baraka va Allohning marhamati haqidagi xushxabarni ifodalash uchun mos keladi;
- Ijro tishda qulaylik, sodda va ravonligi;
- Harakatchanlik, tezlik, aniqlik va maqomning mohiyatida juda ko'p ta'sirning mavjudligi;
- Qiroat va azonda Bayat Rast Hijoz va Nahavand kabi maqomlardan ayfiyaining butkul o'zgachaligi;
- Tilovat san'atida uning qadimiyligi siyka maqomining xos xususiyatidir.

Hijoz maqomining xususiyatlari:

- G'amginlik: nisbatan kuchli, ichki va chuqur qayg'u va qayg'u;
- Ma'naviyat va Arab falsafasi missiyasining ramzi;
- Mashhur maqomlardan;
- Ohanglardagi xotirjamlik va uning ohanglarida hukmronlik qiladigan g'am va ma'naviy-ruxiy kayfiyat
- Tinglovchining his-tuyg'ularini rag'batlantirisha faol maqom;
- Maqomning keskinligi, o'tkirligi va tovushlar zarba kuchi diqqatni tortadigan;
- Ogohlantirish, pand-nasihat, Allohning amr va taqiqlarini eslatish, fikr yuritish va o'rganish uchun qulaylikning mavjuli;
- Tovushlar darajalari orasidagi yaqin va uzoq masofalarga egaligi;
- Tahqiq va tartil tilovatlarida, ayniqsa azonda keng qo'llaniladi;
- Azonda alohida ahamiyatli ekani va hususan Saudiya azonning shu maqoma keng ijro etilishi;
- Vokal san'atidagi qadimiy obro'-e'tibor va buyuk o'ziga xoslik Hijoz mintaqasiga xos xususiyatlardandir.

Sabo maqomining xususiyatlari:

- G'amgin, xorg'inlik va qayg'u;
- Xafagarchilik ramzi;
- Nisbatan mashhur maqomlardan;
- Ohangdagi notinchlik va uning kuylarida hukmronlik qiladigan ma'naviyat va o'ziga xoslik;
- Tinglovchining his-tuyg'ularini yuqori darajada rag'batlantirish;
- G'am va xavotir, qo'rquv, afsus va pushaymonlik, ofatlar zikr qilinishi, azob va mashaqqat, tavba va nola ohangi, aza va motam, tavoze va bo'ysunish, nochorlik va panoh izlash, zaiflik va xorlik kabi tushunchalarni ifodalash uchun mos;
- Uzoq va yaqin, o'rta ovushlar orasidagi xilma-xil masofalardan foydalanishga qulay;
- O'tkirlik va muloyimlik tovushlar orasida uyg'unlashgan;
- O'ziga xosligi tufayli qiroat va sharq musiqa san'atida boshqa maqomlarga nisbatan kam qo'llaniladi;

▪ Arab musiqasi va qiroat san'atida haqiqiylik, qadimiylilik va katta obro'-e'tibor Sabo maqomining xususiyatlaridandir.

Nahovan maqomining xususiyatlari:

- O'rta g'amginlik;
- Harakat, kurash, muhim va nozik vaziyat ramzi
- Juda mashhur maqomlardan;
- Tinglovchining his-tuyg'ularini yuqori darajada rag'batlantirish;
- Maqomning ta'sir mohiyatida o'rta keskinlika;
- Qur'on tushunchalarining muhim qismlarini, shuningdek, masallar, dialoglar, hikoyalar, janglar va boshqalarni ifodalash uchun moslik va moslik.
- Tovushlar oralig'ida uzoq, o'rta va qisqa masofalarga ega;
- Juda mashhur va qiroat san'atida keng qo'llaniladi va, albatta, ba'zi boshqa maqomlarga qaraganda keyinroq anqilangan;
- Hijoz maqomidan farqli "Azon" san'ati uchun nisbatan kam qo'llaniladi;
- Qur'on tilovati tartil uslubi uchun asosan Misr maktabida keng qo'llanilishi

Nahovand maqomining xususiyatlaridandir.

Ajam maqomining xususiyatlari:

- Baxtli va quvnoq, o'rtacha ishtiyoq va g'ayrat;
- Tinchlik va yarashuv, osoyishtalik, shon-shuhrat va muvaffaqiyat ramzi;
- Tantana, quvonch va xursanchilik uyg'otish;
- Tinglovchining his-tuyg'ularini va his-tuyg'ularini rag'batlantirish;
- Ohangdagi vazminlik va mutanosib ma'naviyatning barqarorligi;
- Qur'onning ba'zi tushunchalarini ifodalash uchun moslik;
- Darajalar orasidagi nisbatan bir xil masofaga ega;
- Tovushlarining to'g'ri va murakkab emasligi hamda ularni qo'llashdagi nisbatan soddaligi;
- Ohanglar harakterida muloyimlikning ustunligi, maqomning mohiyatida o'tkirlilikning yo'qligi, yumshoqligi;
- Tinglovchining ruhiyatiga juda ijobiy ta'siri;
- Shon-shuhrat, g'ayrat va umid, buyuklik va ulug'vorlik, o'ziga ishonch, chidamlilik va sadoqat, kuch va barqarorlik mazmunlarini ifodalanishi;
- Tinglovchilarda xotirjamlik, ijobiy his-tuyg'u, pozitivlik, o'ziga ishonch hissini yaratish uchun qulay;
- Tilovat san'atida va arab musiqasida kam qo'llanilishi;
- Ajam vokal san'atida, ayniqsa, G'arb maqomlarida qadimiy va obro'-e'tiborda hamda Ajam maqomi Jihargohga o'xshashdir.

Kurd maqomining xususiyatlari:

- Qayg'uli, chuqur iztirob;

- Ko'z yoshlar va kutish, ajralish va tushkunlikning ramzi;
- Mashhur maqomlardan biri;
- Ohangda shiddatli va kuchayib borayotgan g'am va uning ohanglarida hukmronlik qiladigan ma'naviyat va yonish;
- Tinglovchining his-tuyg'ularini yuqori darajada uyg'otish;
- Maqomning ovushlar joylashuvi mohiyatida o'tkirlikning yo'qligi;
- Ko'pgina Qur'on tushunchalarini ifodalash va tasvirlash uchun o'rta darajada ekanligi;
- Darajalar orasidagi o'rtacha va nisbatan muvozanatli masofalar
- Maqomning Arabcha emasligi va haqiqiy bo'lmaganligi
- Sharqona qiroat va ohangda, ayniqsa, o'tmishda kam qo'llanilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

Mahmu Sadaniy. Alhan As-samaa. Misr. Akbar al-yavm 1996.

Shukriy Al-Qodiy. Ibaqoroti at-tilava. Misr 2007.

Mahmud Al-Xuliy. Asvat min nur. Misr. 1992.

Ahma Al-Balk. Ashhuri min Qurro al-Qur'an fi al-asr al-hadis. Dar Al-maruf. Misr 2011.

Abu Tolib Mahmud. Al-Qur'an bisovti Misr (mo'jam al-Qurroa al-Misriin). Misr 2016

G'oli Muhammad. Xodimul Qur'an alzahidu al-g'oniyy shyax Muhammad Refaat. Al-Hilol. Misr